

Behoud en beheer van moderne en contemporaine buitenbeelden

Frederike Breder, Julia Giebler, Kaska Kmiotek-Nogalski, Rutger Morelissen en Verena Panter

Dit stuk is gemaakt door de werkgroep ‚Aussensculpturen‘ die eind 2009 in Duitsland werd opgezet met het doel de waardering van Kunst in de Openbare Ruimte te bevorderen door professionele uitwisseling van informatie en het koppelen van onderzoek.

Als eerste stap heeft de werkgroep, op basis van eigen onderzoek en praktische ervaring, de belangrijkste feiten m.b.t. het omgaan met buitenbeelden op een rijtje gezet. Als uitgangspunt voor verder onderzoek van de werkgroep zelf zijn, voor iedereen die hierin is geïnteresseerd, de invloeden en risico's waaraan buitenbeelden blootstaan beschreven, evenals waar aan te denken bij het maken van een bestandscatalogus, bij beheers- en behoudsmaatregelen en bij de restauratie van een object. Ook wordt ingegaan op het vraagstuk van verantwoordelijkheden en worden de mogelijkheden die publiciteit biedt om de situatie van buitenbeelden te verbeteren beschreven.

Risicoanalyse en schadefactoren

Het beheer van buitenbeelden lijkt in een aantal opzichten op die van een museale collectie; er is bijvoorbeeld ook daar sprake van bijvoorbeeld aanwinsten, plaatsing, documentatie en informatie aan het publiek. Er is echter één groot verschil: de beschermende museale huls ontbreekt en daarmee klimaatbeheersing, lichtbeperking en beveiliging. KOR staat dus bloot aan meer en grotere risico's. Diverse factoren beïnvloeden hun conditie van: regen, wind, zonlicht, begroeiing, plaagdieren, temperatuurswisselingen en ook de mens, bedoeld (vandalisme, diefstal) of onbedoeld (aanraken, transport, verkeerde behandeling). Ook zijn er niet-materiële schadefactoren: KOR kan door verplaatsing (tijdelijk) zoekraken en door verandering van de omgeving of door het verdwijnen van kennis of documentatie kan zij haar betekenis verliezen.

De invloed van de schadefactoren is afhankelijk van de gebruikte materialen binnen het kunstwerk, van zijn omgeving en van andere omstandigheden. Er zijn mogelijkheden om bepaalde risico's of schadefactoren te beperken. Het is daarom zinvol om in kaart te brengen welke risico's een rol spelen en hoe groot die rol is. Vervolgens kan bepaald worden welke risico's het eerst of het eenvoudigst beperkt kunnen worden. Hiervoor is in de museumwereld een methodiek ontwikkeld: risicoanalyse en risicomangement. Volgens deze methodiek worden risico's in tien groepen ingedeeld. Dit zijn:

Fysieke krachten
Dieven, vandalen en transport
Vuur
Water

Ongedierte
Verontreiniging
Straling
Temperatuur
Relatieve luchtvochtigheid
Dissociatie

Risicoanalyse en –management zijn ook nuttig bij het onderhoud van buitenbeelden. In de praktijk gaat het in veel gevallen om een combinatie van risico's en schadefactoren. Bij verwerking gaat het bijvoorbeeld om een combinatie van regen, wind, schommelingen in temperatuur en zonlicht. Bij risicoanalyse gaat het erom inzicht te krijgen in welke factoren beperkt zouden moeten of kunnen worden. Verwerking kan bijvoorbeeld worden beperkt door het kunstwerk te beschermen tegen één of meerdere factoren: beschutting tegen wind en regen, verbetering van afwatering, bescherming tegen vorst. Het is niet altijd mogelijk of wenselijk om een kunstwerk permanent te beschermen, maar ook periodieke bescherming kan het risico aanzienlijk beperken. Denk hierbij aan winterbescherming voor kunstwerken die uit verweringsgevoelige materialen bestaan (bijvoorbeeld poreuze kalksteen, marmer of keramiek). Over het algemeen zijn de belangrijkste schadefactoren van buitenkunst: water (vooral in de vorm van regen), temperatuurschommelingen, vandalisme en 'gebruiksschade', veranderingen of verwaarlozing van de omgeving en gebrekkige of ontbrekende documentatie. Ook diefstal (vooral van bronzen kunstwerken) vormt een steeds groter risico.

Een complicatie bij de zorg voor buitenbeelden is de grote diversiteit aan materialen. De belangrijkste materiaaleigenschappen van de meer traditionele materialen in de beeldhouwkunst, steen en brons, zijn tamelijk goed bekend. Dat geldt echter niet voor moderne materialen als kunststoffen. Kunstenaars maken in toenemende mate gebruik van nieuwe materialen en combineren meerdere materialen in één kunstwerk. Ook installaties komen in toenemende mate voor. Behalve met materieel behoud heeft men dan ook te maken met behoud van het functioneren van zo'n installatie. Hoe dan ook, onderhoud en restauratie van buitenkunst valt en staat bij goede documentatie.

Inventarisatie en Conditiebeschrijving

Een goede registratie is de basis van de zorg voor KOR. Een goed documentatie- en registratiesysteem, waarin bijvoorbeeld alle beeldhouwwerken in een stad worden vastgelegd, bevat naast de basis registratiegegevens (als precieze beschrijving van elk object, kunstenaar, titel, materiaal, afmetingen, datering en standplaats) tevens de gegevens van de eigenaar en die van de beheerder. Daarbij kan ook belangrijke secundaire informatie worden toegevoegd als: hoort de sokkel bij het werk? Is de standplaats van het werk belangrijk? Is een bepaalde opstelling gewenst? Uit hoeveel onderdelen bestaat het werk?

Als eerste stap in de inventarisatie moeten de beschikbare gegevens over de werken worden opgezocht en samengevoegd. Vervolgens worden de kunstwerken toegevoegd waarvan geen gegevens op papier voorhanden zijn. De vastlegging hiervan gebeurt idealiter in een elektronische databank, omdat deze makkelijk te actualiseren is en ook

complexe zoekopdrachten mogelijk maakt. Het is verstandig om aan te sluiten bij bestaande systemen die ook door collega-instellingen worden gebruikt.

Door de papieren inventarisatie wordt het weliswaar mogelijk om een globale uitspraak over aantal en verdeling van de specifieke objecten te doen, maar niet over de juistheid van deze data noch over de conditie van de objecten. Het is daarom absoluut noodzakelijk de objecten op locatie te bekijken. De plaats van het object kan bovendien met gps-coördinaten exact worden vastgelegd.

De geactualiseerde bestandslijst moet de ambtenaar(s) die betrokken zijn bij het beheer van KOR ter beschikking staan. De coördinatie en het verwerken van de data moet op een centrale plek plaatsvinden. Idealiter is de lijst online beschikbaar en kan deze indien gewenst gedownload worden.

Tegelijk met het vastleggen van de basisinformatie moet de toestand worden beschreven, d.w.z. er dient een grondige conditieopname van het object en zijn omgeving te worden gemaakt. De onderverdeling in schadegroepen biedt hiervoor een goed handvat: mechanische schade (krassen etc.) biologische schade (vogelpoepjes, planten etc.), vandalisme (graffiti, stickers etc.) of fysiekchemische beschadigingen als watersporen, roest etc. Het verwerken van deze gegevens kan ter plekke op formulieren gebeuren, die later in de database worden ingevoerd. Een beschrijving van de omgeving is ook belangrijk om volgens de regels van een risicoanalyse mogelijke schadebronnen te kunnen identificeren (zoals bouwsteigers, een speeltuin etc.) en daarop maatregelen te kunnen treffen.

De urgentie van conservering of restauratie moet bij voorkeur in cijfers worden uitgedrukt, waarbij bijvoorbeeld 1 staat voor 'goed, geen actie vereist' en 4 voor 'onacceptabel, directe actie vereist'. Hierdoor wordt het mogelijk om prioriteiten te stellen en een actielijst te maken.

Met een conditiebeoordeling en de prioriteitenlijst kan een langetermijnplanning voor de behandeling en monitoring van KOR worden opgesteld.

Nadat de bestandslijst is opgesteld en geactualiseerd is het van belang de data up to date te houden en aan te vullen. Het beheer van KOR kan alleen goed worden uitgevoerd als de kennis erover ook goed is. Zo kan informatie over de context van het werk een belangrijke aanvulling vormen op de technische data, met gegevens over ontstaansgeschiedenis en de intentie van de kunstenaar. Het samenspel van al deze gegevens maakt het mogelijk de waarde van het object vast te stellen en de te ondernemen acties daarop af te stemmen.

Onderhoud en monitoring

Wat betreft het onderhoud van KOR is het belangrijk dat men zich bewust wordt van de noodzaak ervan. Over het algemeen wordt aangenomen dat kunstwerken van metaal, beton, natuursteen of glasvezelige kunststoffen zeer weerbestendig zijn. Maar het tegendeel is waar en je kunt dan ook overal kunstwerken van deze materialen zien die er verwaarloosd uitzien. De vermeende stabiele materialen staan, zoals hierboven beschreven, aan extreme omstandigheden en weersinvloeden bloot. Onderhoud is zeer belangrijk en zorgt niet alleen voor materiaalbehoud maar ook voor waardebehoud. Naast daadwerkelijk onderhoud aan het object zelf kan de installatie van licht, bewegingsmelders, camera's, winterbescherming, anti-diefstal-verankering, het

schoonhouden van de omgeving en het onderhouden van de omringende plantengroei ook een belangrijk onderdeel uitmaken van preventieve conservering.

Onderhoudsmaatregelen kunnen zeer verschillend van aard zijn evenals van regelmaat. Verschillende materialen vereisen verschillende maatregelen. Daarbij mag ook de intentie van de kunstenaar niet uit het oog verloren raken, want soms is verandering juist zijn bedoeling.

Luchtvervuiling en stofneerslag hebben metaal-ionen en zouten in zich en hebben daardoor een corroderende werking. Ook raakt het oppervlak beschadigd door vogelpoep omdat deze zuurhoudend is. Snel ingrijpen is dan noodzakelijk. Meestal kan een eenvoudige reiniging met water en spons, doek of zachte borstel al voldoende zijn om erger te voorkomen. Als het materiaal waar de sculptuur uit vervaardigd is dit toestaat kan ook een lagedrukstraal gebruikt worden. In elk geval moet erop worden toegezien dat de behandeling vakkundig geschiedt, omdat een te sterk reinigingsmiddel gemakkelijk tot grotere schade kan leiden. Als het oppervlak beschadigd is of wanneer het gaat om het verwijderen van corrosie bijvoorbeeld, dan vraagt de behandeling verdergaande maatregelen.

De verwijdering van graffiti kan ook bij KOR onderdeel uitmaken van een behandeling. Ook hier is snel handelen vereist, want al naar gelang de porositeit van het materiaal kan graffiti in het materiaal binnendringen en ook na verwijdering zichtbaar blijven. Als graffiti maanden of jaren op het oppervlak blijft zitten kan het zich in het oppervlak ,inbranden'. Bij bronzen bijvoorbeeld verhindert graffiti de corrosie van het oppervlak, terwijl het materiaal daaromheen wel verandert. Na verwijdering moet de plek dan worden getouchéerd. Het is van belang de graffiti door een restaurator te laten verwijderen. Meestal moet er voor een specifiek oplosmiddel gekozen worden, omdat sommige oppervlakken snel beschadigd kunnen raken. Bij poreuze oppervlakken moet men ervoor waken dat de graffiti niet diep in het materiaal dringt. Het gebruik van commerciële middelen om graffiti te verwijderen moet worden vermeden, aangezien meestal niet precies bekend is waaruit deze stoffen bestaan. Voor stickers en resten van stickers gelden dezelfde richtlijnen als voor graffiti.

Behalve reiniging van het oppervlak is het aan te raden ook op het oppervlak een bescherm laag te laten aanbrengen. Hierdoor wordt het oppervlak water- en vuilafstotend en kan graffiti en vogelpoep worden verwijderd voordat dit daarop kan inwerken. Bij poreuze oppervlakken wordt het indringen van zouten uit het water tegengegaan en bij metaal de corrosie afgeremd.

Al naar gelang het materiaal kunnen verschillende beschermingsmogelijkheden worden gebruikt. Meestal worden was, olie, kunsthars of een kunstharsdispersie worden gebruikt.¹ Polyethyleenwas is bijvoorbeeld zeer geschikt voor brons.² Acrylwas-emulsies kunnen worden op oppervlakken gebruikt die geen oplosmiddel verdragen. De houdbaarheid is afhankelijk van de omgevingsinvloeden. Uit ervaring blijkt het raadzaam om jaarlijks te controleren en om na 3 jaar een nabehandeling uit te voeren.

---

1 B. Considine, J. Wolfe, K. Posner und M. Bouchard: Conserving outdoor sculpture. Los Angeles 2010, S. 76.

2 Vgl. B. Considine, J. Wolfe, K. Posner und M. Bouchard: Conserving outdoor sculpture. Los Angeles 2010, S. Xi-Xv und Josef Riederer: Der derzeitige Kenntnisstand bei der Restaurierung von Metalldenkmälern. S. 182-183. In: Metallrestaurierung/Metal Restoration, München 1998.

Ook worden langer houdbare kunstharsen in de vorm van een heldere lak gebruikt om bronzen te beschermen, al loopt hierover nog onderzoek.³

Maar men moet zich wel afvragen hoe omkeerbaar en bruikbaar permanente coatings zijn. Een klein missend chipje kan lokaal tot ernstig verhoogde corrosie leiden.

Hetzelfde geldt voor stenen en kunstene objecten. Permanente coatings kunnen alleen met aanzienlijke inspanning worden verwijderd, met sterke oplosmiddelen of schuurmiddelen die het object niet kan verdragen. Het opnieuw bewerken van gelakte oppervlakken is vaak niet wenselijk omdat de overgang van oude naar nieuwe laag vaak zichtbaar blijft.

In de commerciële graffiti-beschermers wordt eveneens onderscheid gemaakt tussen tijdelijke en permanente systemen. Als tijdelijke systemen bestaan er wasmengsels, acrylaten en zogenaamde biopolymeren (polysacchariden en stijfsel (Stärke?). Deze lagen worden tegelijk met de graffiti verwijderd. Bij commerciële behandeling gebeurt dit met warm water en een hogedrukspuit. Bij KOR mag dit in geen geval, daar door hogedrukreiniging meer schade kan ontstaan en de uitvoering in de praktijk niet goed te controleren is. Als permanente graffiti-bescherming wordt een coating met 2-componenten pu-hars en epoxyhars gebruikt. Epoxyhars wordt afgeraden omdat deze met de tijd vergeelt. Pu-hars zijn zeer bestendig al naar gelang de componenten die worden gebruikt. Echter, zoals gezegd, is het gebruik van elke permanente afwerking af te raden.

Kunstwerken die uit roestvrijstaal of een fosforlegering bestaan (Cortenstaal) mogen noch met wasmengsels noch met kunsthars behandeld worden, omdat zij de zelfstandige beschermende nawerking van de materialen belemmeren en het materiaal ook optisch veranderen.

Sculpturen uit hout moeten met hun oorspronkelijke afwerklaag behandeld worden. Bij elke ter bescherming opgebrachte laag is het zeer belangrijk dat deze gelijkmatig wordt opgebracht, vooral wanneer niet zeer regelmatig een nieuwe laag wordt aangebracht. Als een gedeelte van de laag verweerd is en de rest nog niet kan er kleurverschil optreden. Zo kunnen zich op brons groen gecorrodeerde penseelstreken aftekenen.

Conserveringsmaterialen en aanbrengingstechniek moeten voor elk geval apart individueel worden gekozen.

Naast het behandelen van het oppervlak zijn stabiliteit en structurele analyse van belang, vooral als het object vrij toegankelijk is voor passanten en bezoekers. De ervaring toont aan dat kunstwerken niet volgens de EG-normen vervaardigd worden. Echter, de beheerder is wel verantwoordelijk voor de veiligheid van de omgeving en daarom moet de stabiliteit onderdeel uitmaken van de controle. Indien nodig kunnen extra structurele maatregelen genomen worden, of bevestigingsmaterialen worden vervangen door stevigere. Het gekozen materiaal mag uiteraard het origineel geen schade doen. Gewoon staal kan bijvoorbeeld als het begint te roesten tot verkleuringen van het object leiden. Bij metalen objecten moeten bij voorkeur (aufgrund der Potentialunterschiede) geen andere metalen worden gebruikt. De combinatie van brons en roestvrijstaal geeft meestal geen problemen. Staal en roestvrijstaal mogen echter niet worden gecombineerd, tenzij zij van elkaar kunnen worden geïsoleerd, daar het

---

³ H. Römich und M. Pilz: Materialentwicklung für die Bronzekonservierung. S. 85. In: Metallrestaurierung/ Metal Restoration, München 1998.

staal hierdoor versterkt kan corroderen. Er moet dus goed onderzocht worden welke metaalcombinaties in het beeld zijn gebruikt en in welke toestand de bevestigingsmaterialen zich bevinden.

Ter bescherming van veel objecten zijn eenvoudige onderhoudsmaatregelen veelal voldoende. Natuurlijk spelen financiële aspecten bij onderhoud en monitoring van KOR een rol, maar vaak vallen deze kosten in het niet bij de kosten van latere restauratie. Beschadiging door achterstallig onderhoud is vaak onomkeerbaar en heeft een verlies van optische en materiële waarde tot gevolg.

Restauratie

Het restaureren van moderne KOR stelt de restaurator voor een aantal uitdagingen: ten eerste gaat het om een groot aantal verschillende materialen die elk specialistische kennis vereisen. Ten tweede zijn het meestal sculpturen van groot formaat die vele honderden kilo's of wel tonnen kunnen wegen. Ten derde kunnen de meeste objecten alleen ter plekke behandeld worden en dit vereist speciale apparatuur, zoals een hijskraan.

Voor het behoud van een KOR moeten soms ook vergaande maatregelen genomen worden. De grondbeginselen van de restauratie-ethiek moeten uiteraard aan elke beslissing ten grondslag liggen. Maar men moet ook niet elke maatregel die een langdurig behoud beoogt buitensluiten. Zo kan een ingreep noodzakelijk zijn die zich niet beperkt tot het behoud van het oorspronkelijke materiaal, zoals bij het vernieuwen van kleur- en afwerkklagen of het verbeteren van de stabiliteit.

Meestal ontbreekt kennis over de oorspronkelijke bedoeling van de kunstenaar, hetgeen bij restauratie zeer essentieel is. Zo kan het bijvoorbeeld belangrijk zijn hoe de kleur is opgebracht of de precieze glans of de exacte kleurtoon. Doordat beelden behandeld worden door vaklieden zonder restauratiekennis kunnen de beelden een heel ander uiterlijk krijgen. Het zou een grote stap voorwaarts zijn als uitsluitend restauratoren voor het behoud van KOR worden ingeschakeld. Gelukkig gebeurt dit de laatste jaren meer en meer.

Elke restauratie begint met een grondig onderzoek van de gebruikte materialen en de constructie. Vervolgens moet de omgeving en het oorspronkelijke uiterlijk van een sculptuur worden bepaald. Op basis hiervan kunnen dan restauratieconcepten worden ontwikkeld. De omgang met KOR vereist een innovatieve instelling en de bereidheid om deels vergaande maatregelen te nemen. Het is de taak van de restaurator om te bepalen welke maatregelen nodig zijn. Die bepaalt bijvoorbeeld of bij een metalen object het afgebroken deel gelijmd kan worden of dat dit gesoldeerd of gelast moet worden. Kleurlagen en lakken zijn buiten niet onbeperkt houdbaar. De levensduur is sterk afhankelijk van ondergrond, omgeving en mate van zorg. Fabrikanten geven vaak een gemiddelde levensduur van 10 jaar. Veel kleurmateriaal zijn echter veel korter, maar sommige ook wel tot 40 jaar houdbaar. Op een goed moment kan het nodig zijn om een afwerklaag of kleurlaag in zijn geheel te vernieuwen.⁴ Het behouden van de originele laag heeft dan toch altijd prioriteit. Het is wat dit betreft eveneens aan de restaurator om te bepalen wanneer het tijd is voor een nieuwe afwerking. De vraag met betrekking tot vervanging of reconstructie staat bij het behoud van moderne kunst

---

4 B. Considine, J. Wolfe, K. Posner und M. Bouchard: Conserving outdoor sculpture. Los Angeles 2010, S. 125.

vaak centraal. Wanneer is consolideren en retoucheren niet meer mogelijk? Het is bij elke restauratie, maar zeker bij reconstructie belangrijk om het originele materiaal te onderzoeken op samenstelling, pigmenten en bindmiddelen en dit te documenteren.

De meest voorkomende restauratie-behandelingen van KOR zijn:

- versterking van de stabiliteit en bevestigingsmaterialen
- vastzetten van losse onderdelen
- dichten van scheuren
- consolideren van afwerkingslagen
- vernieuwen van afwerkingslagen
- reinigen
- verminderen van en beschermen tegen corrosie
- voegen
- Retoucheren
- Verwijderen van krassen en deformaties

Het materiaalgebruik bij KOR is heel anders dan bij objecten die binnen staan: de eis van reversibiliteit en omkeerbaarheid komt niet overeen met de noodzaak tot materiaalgebruik dat het buitenklimaat kan weerstaan. Als bijvoorbeeld een scheur in glasvezel gelijmd moet worden kan dit niet anders dan met een 2-componentenlijm. Ook voegmiddelen en bevestigingsmiddelen moeten weersbestendig zijn. Het is daarom belangrijk dat materialen gebruikt worden die niet vergelen of bros worden en in zonlicht niet verbleken. De praktijk wijst uit dat uitgebreide restauraties kostbaar zijn en daarom niet elk jaar herhaald kunnen worden. De restaurator moet zich er terdege van bewust zijn dat de behandeling niet zo-maar terug te draaien is en moet er dus op letten dat deze nauwgezet wordt uitgevoerd. Een mogelijke samenwerking tussen verschillende specialisten kan hierbij tot prima resultaten leiden.

Betrokken Instanties

In Duitsland kan een veelvoud aan instituten, overheden en ambtenaren de verantwoordelijkheid voor buitenbeelden hebben. Niet in elke stad heeft een centrale verantwoordelijkheid, waardoor het beheer en behoud van KOR vaak heel moeilijk verloopt. KOR zijn te vinden op de meest uiteenlopende plaatsen, bijvoorbeeld in parken, aan muren, op daken, in binnenhoven, op straten en pleinen en vallen daardoor onder verschillende verantwoordelijkheden. Hierdoor is het niet altijd duidelijk wie het aanspreekpunt is waar navraag gedaan kan worden, schade te melden, maatregelen te nemen, om raad te vragen dan wel om achtergrondinformatie van het object te bekomen.

Beheerders van Kor zijn o.a.: musea, de rijksgebouwendienst, de gemeente, scholen, de RCE, ...

Dit betekent voor het beheer en behoud dat, hoewel verschillende groepen een deilverantwoordelijkheid kunnen hebben, er vaak geen eigen personeel of financiële middelen voorhanden is om het beheer systematisch aan te pakken.

Daaruit komen een aantal vragen voort:

Wat gebeurt er als een buitenbeeld beschadigd is? Wie is aanspreekpunt? Wie doet de schademelding, en waar? Wie stelt het collectiebestand samen en houdt de data bij? Hoe kan schade vermeden worden? Hoe kan de conditie regelmatig worden

gecontroleerd? Wie heeft toegang tot de objectdata?

Wenselijk is een centrale plaats die met een eigen budget de coördinatie heeft over alles wat met buitenbeelden te maken heeft. Hieronder inbegrepen⁵:

- Het opzetten van een databank
- Het maken van een inventaris
- Invoeren & bijhouden van gegevens
- Coördinatie van conditiebeschrijvingen
- Opstellen van een prioriteitenlijst
- Ontwikkeling van een meerjarenplanning
- Coördinatie van onderhoudsmaatregelen
- Publiciteit & maken internetsite⁶

Public Relations

Helaas is het zo dat KOR vaak als minderwaardige kunst wordt gezien, of als sluitpost van de begroting. Dit komt vooral doordat buitenbeelden zich vaak in een deplorabele toestand bevinden en daardoor niet meer tot hun recht komen. Bedekt met biologische begroeiingen en korstmossen, besmeurd met graffiti, gecorrodeerd, mechanisch beschadigd en incompleet worden zij eerder als schandvlek dan als verrijking van het stadsbeeld gezien. De kunstwerken zijn verspreid over de stad en het komt niet zelden voor dat een actueel bestandsoverzicht niet voorhanden is. Daarbij ontbreekt het aan mensen die verantwoordelijk zijn voor het behoud van de buitensculpturen en –installaties. Sinds enkele jaren begint in de steden de bewustwording van deze problematiek te groeien. Omdat KOR in vergelijking tot kunstwerken in het museum aan moeilijkere omstandigheden bloot staan hebben zij intensievere zorg nodig. Om dit mogelijk te maken en e.e.a. te kunnen financieren is het van groot belang het bewustzijn hierover te doen toenemen. Om dat te bereiken is het belangrijk dat musea ervoor ijveren dat hun kunst in de openbare ruimte op dezelfde manier in hun eigen museumpraktijk wordt opgenomen. Hieronder worden enkele mogelijkheden genoemd om KOR een hoger aanzien te doen krijgen waardoor men zich meer bewust is van de werken en ze ook beter verzorgd worden:

Niet voor iedereen is kunst als kunst herkenbaar. Zichtbaar aangebrachte tekstborden kunnen hier enigszins verandering in brengen en de opmerkzaamheid van de voorbijganger aanwakkeren. Tekstborden worden echter vaak gestolen, zijn vaak beschadigd of slecht leesbaar. Daarnaast kunnen buitenbeelden heel goed in de educatieve taak van het museum opgenomen worden. Man kan dan denken aan: rondleidingen, audio-guides (bijv. in samenwerking met de gemeenteambtenaren voor cultuur), Apps en stadsplattegronden waarop de beelden zijn ingetekend en routes om zelf te verkennen. Ook kunnen op internet interactieve stadsplattegronden worden aangeboden die de bezoeker de mogelijkheid bieden om de kunstwerken in aan te geven en met foto's, opmerkingen etc. te verrijken. Dit biedt de bewoners een platform

---

⁵ Virginia N. Naudé, Glenn Wharton: Guide to the maintenance of outdoor sculpture. Washington D.C. 1995, S. 6. und Verena Panter: Kunst im öffentlichen Raum nach 1945. Ausarbeitung eines Konzeptes für den Umgang mit Skulpturen und Plastiken im Stadtraum Köln. Unveröffentlichte Diplomarbeit. FH Köln 2009, S. 78.

⁶ Verena Panter: Kunst im öffentlichen Raum nach 1945. Ausarbeitung eines Konzeptes für den Umgang mit Skulpturen und Plastiken im Stadtraum Köln. Unveröffentlichte Diplomarbeit. FH Köln 2009, S. 78.

om informatie uit te wisselen over de kunstwerken in hun stad en zo wordt een identificatieproces in gang gezet waarmee een breder bewustzijn wordt geschapen en hun verantwoordelijkheidsgevoel voor de werken wordt aangesproken.

Daar de slechte toestand van de buitenbeelden vaak terug te voeren is op hun slecht onderhouden omgeving zouden adoptieprojecten gestart kunnen worden, voor pleinen, parken en beelden. 'Adoptanten' kunnen de bijzonder intensieve zorg voor de omgeving van het betreffende kunstwerk op zich nemen, zoals het regelmatig verzamelen van afval of het aanharken van het looppad. Ook kunnen zij behulpzaam zijn bij monitoring: daar de restaurator niet dagelijks alle buitenbeelden kan controleren kunnen de 'adoptanten' behulpzaam zijn bij het signaleren van nieuwe schades (graffiti, stickers, affiches etc.). Daarbij nemen zij niet de plaats in van de restaurator, want deze blijft op gezette tijden veranderingen/nieuwe schades registreren en documenteren en plant de juiste maatregelen in. Door de 'adoptanten' deelverantwoordelijk te maken voor het onderhoud van de buitenbeelden krijgen zij een beter begrip voor de kunstwerken en worden zij zich beter bewust van de fantastische kunst die dagelijks vrij toegankelijk is voor iedereen. Daarbij kunnen privépersonen of instellingen als sponsor worden aangetrokken die de financiering van de instandhoudingmaatregelen op zich nemen.

Naast mecenaat en sponsoring is een intensief contact met de beheerders (bedoeld worden speelplaatsen, scholen en ambtenaren die op hun terrein kunstwerken hebben die door de stad worden onderhouden) zeer belangrijk. Want zij zijn zich vaak niet bewust wat voor objecten zij onder hun hoede hebben. Adoptieprojecten waarbij bijvoorbeeld een schoolklas een beeld in de buurt adopteert kunnen een positieve werking hebben. Met een groter bewustzijn van de hoeveelheid en bijzonderheid van de buitenbeelden kunnen sponsoren aangetrokken worden die restauratie- en conserveringswerkzaamheden evenals regelmatige monitoring financieren. Het is zinvol om met non-profitorganisaties samen te werken die zich inzetten voor een verzorgd stadsbeeld.

Last but not least moet de plaatselijke pers zich ook inzetten voor KOR en de beelden positief in het nieuws brengen. Dat kan door middel van regelmatige artikelen die een enkel kunstwerk betreffen, maar ook door ad hoc publiciteit wanneer bijvoorbeeld een beeld net is gerestaureerd of speciale aandacht verdient. Informatie en publiciteit kunnen zo enorm bijdragen aan het behoud van KOR.